

ZBORNİK O TOMI MATIĆU

Zbornik o Tomi Matiću, Hrvatski studiji, Zagreb 1998.

Znanstveni skup što je održan u travnju 1998. godine o književnom i kulturnom povjesničaru Tomi Matiću, imao je sreću da koncem iste godine dobije i svoj zbornik. Takva je izdavačka brzina pohvalna, osobito ako znamo da izlazak nekih zbornika sa znanstvenoga skupa čeka mnogo više vremena. Jedan je od suizdavača *Zbornika o Tomi Matiću* i Pedagoški fakultet u Osijeku, pa je i to razlog da pohvalimo izlazak ovoga znanstveno vrijednoga djela koje se pojavilo upravo u vrijeme obilježbe tridesete obljetnice Matićeve smrti. Pogledamo li sadržaj knjige, vidjet ćemo da je Tomo Matić osvijetljen iz različitih strana svoje znanstvene, ali i ljudske djelatnosti. Svi ljubitelji stare hrvatske književnosti Tomu Matića poznaju kao priredivača Akademijinih izdanja *Stari pisci hrvatski*. Ta je izdanja Matić popratio uvijek velikim uvodom u život i rad pisca kojem je knjiga bila posvećena. Manje je široj javnosti bilo poznato da je Tomo Matić bio ne samo akademik, nego i potpredsjednik i predsjednik HAZU u ratu. Sudjelovao je u promjeni imena Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Čitajući prvi članak Milana Mogušā o radu Tome Matića u HAZU vidi se da je Matić bio ne samo vrstan znanstvenik, nego i hrabar i čestit čovjek koji se uporno borio s vlasti za poštivanje znanstvenoga, moralnoga i materijalnoga statusa svoje ustanove. Međutim, 1946. godine, nakon golema znanstvenoga doprinosa, Tomo Matić prestaje biti ne samo predsjednikom, nego i članom Akademije. Naime, o tome da više nije akademik, doznao je iz novina. Akademik Milan Moguš svoj članak završava riječima: "Tu je nepravdu, učinjenu svome predsjedniku i još nekim članovima, ispravila sadašnja Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Spomenicom što je izdana u povodu svoje 125. obljetnice."

Premda nam svi članci daju nove spoznaje o radu i djelovanju Tome Matića, ovdje ću govoriti samo o onima u *Zborniku*, koji se odnose na jezične teme.

Članak Tihomira Živića govori o književnopovijesnim i jezikoslovnim priložima Tome Matića na njemačkom jeziku. Zaključak je toga članka: "Takvim je svojim postupcima, napose dobro vidljivim u odabranim njemačkim priložima objavljenima u Jagićevu Arhivu, Matić čitaocima ostavio nezaobilazne stranice nadasve pouzdanih podataka ne samo o čitavom nizu hrvatskih književnika djelatnih u pretpreporodnoj

Slavoniji, posebice o Matiji Antunu Relkoviću i njegovim suvremenima, nego je svojim jednostavnim razumljivim slogom dopisao i odrednice ukupnog državno-društvenog i društveno-gospodarskog života u ljetopise istočne Hrvatske.“

Dva članka govore o Matičevoj jezikoslovnoj vrijednosti priređenih tekstova starih hrvatskih pisaca. To su članci Sande Ham i Snježane Mostarkić.

Sanda Ham upozorava kako su hrvatski književni tekstovi 19. stoljeća krivotvoreni u izdanjima 20. stoljeća jer su nasilno mijenjani u skladu s trenutačnom književnojezičnom normom. To se na sreću nije dogodilo s tekstovima 18. stoljeća koji su izdavani u izvornom jezičnom obliku. Autorica navodi mišljenje Josipa Vončine koji tvrdi da su stare hrvatske pisce od takvih preinačavanja spasila jasna pravila Akademijinih *Starih pisaca hrvatskih*. A ta su pravila: ostaviti tekstove u izvornom obliku s njihovim fonetskim i gramatičkim osobina, a jedina odstupanja dopuštena su u pravopisu. Dakle, prilagodba je samo u pravopisu. A jedan od najpoznatijih priređivača navedenih je izdanja upravo Tomo Matić. Sanda Ham govori o Matičevoj transkripciji starih hrvatskih pisaca iz 18. stoljeća. Autorica napominje kako je u transkripciji temeljno “odrediti valjan izgovor”, odnosno tekst mora biti tako priređen da bismo ga mogli pročitati onako kako se čitao u vrijeme svojega postanka. Ocjenjujući u biti Matičevu transkripciju vrijednom, autorica upozorava na neke pojedinosti koje se mogu držati i “jezikositnicama”, ali o njima ipak valja progovoriti. Odnosi se to na bilježenje *h*, dugi jekavski jat i popratni otvornik uz samoglasno *r*. Glede bilježenja *h* na kraju Lmn. S. Ham drži da ga Matić neopravdano piše jer je i po rimama razvidno da se on nije izgovarao u tom padežu. Ako je u transkripciji kriterij izgovor, onda Kanižličeve primjere tipa *po granah* valja transkribirati *po grana*. Naime, ako Matić ne bilježi *h* na kraju Gmn. i Imn. jer je neizgovorno, onda bi po istom kriteriju valjalo izostaviti *h* i na kraju Lmn. Budući da Kanižlić u nekim primjerima ne razlikuje dugi od kratkoga *jata*, S. Ham drži da je Matić pogriješio što je takve primjere pisao po pravilu tadanjega pravopisa, odnosno što je dugi *jat* uvijek pisao kao *ije*, a kratki kao *je*. Autorica drži da se u ovom slučaju moglo ili izostavnikom ili naglaskom zaštititi izvorni Kanižličev tekst, odnosno zabilježiti razliku između Kanižličevih “jekavskih dugih jednosloga od ijekavskih dvosloga”. Glede bilježenja slogotvornoga *r* u Matičevu priređivačkom radu, autorica drži da je Tomo Matić trebao uz svako djelo dati napomenu kako se u 18. stoljeću slogotvorno *r* pisalo (kao *er* odnosno *ar*). Najzad valja reći da autorica visoko ocjenjuje Matičev priređivački rad, a za probleme transkripcije na koje je upozorila misli da je “posve moguće i vjerojatno da ni suvremeni priređivački naponi ne bi dali značajnijih odmaka od Matičevih”.

Kao što je već rečeno, o Matičevoj je transkripciji pisala u *Zborniku* i Snježana Mostarkić. Ona se zadržala samo na Matičevoj transkripciji Reljkovićeve *Satira*. U uvodu govori o nacrtu priređivanja kritičkih izdanja *Starih pisaca hrvatskih* što ga je sastavio Vatroslav Jagić. Iz toga se nacrt vidi da kritičko izdanje mora voditi računa o izvorniku, da se ne smije jezično mijenjati izvorni tekst, te da odstupanja mogu biti samo u pravopisu. Svako kritičko izdanje mora imati bilješke koje tumače transkripciju. Toga se Jagićeva nacrt držao i Tomo Matić priređujući Reljkovićeve *Satira*. Autorica najprije govori o prezimenu autora *Satira* koje do danas neki pisci pišu kao *Reljković*, a neki kao *Relković*. Matić to prezime čita kao *Relković* i to svoje mišljenje podupire ne samo slovopisom nego i proučavanjem matičnih knjiga i izgovorom toga prezimena u Davoru. Autorica drži da je Matičevo rješenje, tj. čitanje i pisanje *Relković* dobro jer se zasniva na istraživanju i dokazivanju. Uspoređujući Matičeva izdanja starih hrvatskih pisaca i izdanja njegovih prethodnika, Snježana Mostarkić pohvalno govori o Matičevu priređivačkom radu, a osobito stoga što je svoja tekstološka rješenja Matić pratio bilješkama o stanju izvornika. Ipak, upozorava na neka upitna mjesta u priređivanju. Po njezinu su mišljenju ta mjesta: slovni slijed *tj*, slovni slijed *er*, slovo *h*. Matić se kod sekundarnoga *tj* drži izvornika i tamo gdje Reljković piše *ch*, on piše *ć*, a gdje Reljković piše *ti*, *tj*, *ty*, Matić piše *tj*. Snježana Mostarkić upozorava da ponekad srok govori da se Reljkovićev *tj* čita kao *ć*. Međutim, Matić želi zadržati Reljkovićevu razliku u pisanju, što je dobro rješenje kada se daje kritičko izdanje nekoga djela u kojem je bitno da čitatelj bude dobro obaviješten o izvorniku. Naime, kada Matić piše Reljkovićeve stihove: *pak ostavi s*, mi prema sroku možemo čitati, *piće*, a ne *pitje*, ali nam Matičev zapis govori da je na tom mjestu u izvorniku *tj*.

Snježana Mostarkić glede pisanja Reljkovićeve *er* za samoglasno *r* uglavnom ima slično mišljenje kao i Sanda Ham. Snj. Mostarkić zagovara pisanje *er*. Obje autorice drže da se popratni vokal uz *r* mogao i izgovarati. Autorice se slažu da je Matić nedosljedan i glede bilježenja slova *h*. Naime, Snj. Mostarkić upozorava: ako Matić izostavlja Reljkovićev *h* u Gmn. imenica, onda po istom kriteriju da se *h* ne izgovara valja izostaviti *h* i u zamjениčkoj sklonidbi. Autorica zamjera Matiću što piše izostavnik u Gmn. koji završava s ništičnim nastavkom. Upozorava da Matić nije bilježio naglaske u kritičkom izdanju *Satira*, ali ni današnja kritička izdanja ih nemaju. Najzad autorica zaključuje kako su se na Matičevo kritičko izdanje *Satira* oslanjali svi kasniji hrvatski priređivači te kako se njegova načela i pojedinačna rješenja u tekstološkoj obradi poštuju i danas.

Antonija Zaradija-Kiš piše o Matičevu leksikografskom radu. Naime, autorica upozorava da Matić ima nekoliko leksikografskih studija čije značenje nije zanemarivo. Neki su dijelovi tih studija iskorišteni za

kasnija leksikografska djela, primjerice Skokov etimološki rječnik. Premda je Matićev interes za leksikografiju rubni u njegovu radu, on donosi vrijedne rezultate. Autorica na nekoliko primjera pokazuje vrijednost toga rada proširujući Matićeve spoznaje primjerima iz srednjovjekovne hrvatske glagoljske književnosti.

Tri su jezikoslovna rada povezana uz pisce ili djela što ih proučava, priređuje ili spominje Tomo Matić. Tako Josip Lisac govori o Matićevoj obradbi Jakova Pletikose. Tomo Matić zanimao se i za jezična pitanja: dijalektološka, jezičnopovijesna, pitanja jezične norme. Josip Lisac govori o tome kako je golem broj tema kojima se bavio Matić. Matić je dao obavijest o prvom hrvatskom putopisu Jakova Pletikose iz polovice 18. stoljeća. Jakov Pletikosa franjevac je iz skradinskoga kraja. Pisao je ikavskom štokavštinom. Josip Lisac govori o hrvatskom književnom jeziku u vremenu kada je pisao Pletikosa. Tvrdi da tada počinje prevladavati novoštokavština, ali ikavski odraz jata. Latinička je grafija u to vrijeme već dobro ujednačena, gramatička je tradicija već duga. U 18. st. stvaraju Andrija Kačić Miošić, Matija Antun Reljković, Antun Kanižlić, Antun Ivanošić... Tekstove je tih pisaca priređivao Tomo Matić nastojeći ih približiti čitatelju 20. stoljeća. Lisac kaže da Matić nije mnogo govorio o jeziku navedenih pisaca, "ali je drugima omogućio uvid u dragocjena tekstovna vrela i u cjeloviti narodni život, pa su njegove zasluge sigurno nazočne u rezultatima hrvatske filologije."

Vlasta Rišner govori o Antunu Nagyu, jednom od dopreporodnih hrvatskih pisaca što ga Matić spominje u knjizi *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije Preporoda*. Autorica najprije govori o podacima što ga o Požežaninu Nagyu daje Tomo Matić. U članku istražuje autorstvo *Molitvene knjige Ključ raja nebeskoga nazvane* iz 1818. godine. Naime, Matić taj molitvenik ne spominje kao djelo A. Nagya, a kasnija istraživanja pokazuju da on jest njegovo djelo. Drugo Nagyevo djelo, a koje Matić spominje, jest štokavski i kajkavski kalendar. Autorica dopunjuje Matićeve podatke o kalendaru novijima. Drugi dio članka govori o nastavcima za Imn. u Nagyevoj *Molitvenoj knjizi*. Budući da taj molitvenik prenosi dijelove iz Kanižličevih molitvenika, najčešći su nastavci za Imn. -ima i -i (grafija -ih). A. Nagy, za razliku od Kanižlića, zna nastavak -ima zapisati kao -imah (*h* je u ovom slučaju oznaka duljine), a posebno je to izraženo u kalendarima, koji nisu pod izravnim Kanižličevim utjecajem. Tako u kalendarima nalazimo: *prid mojimah ocsimah, suznimah ocsimah* i sl. Vl. Rišner upozorava da nastavak za Imn. -i A. Nagy piše i bez slova *h* (*sa svojimah sinovi*), dok Kanižlić taj nastavak piše kao -ih u molitvenicima što ih je ona proučavala.

Ljiljana Kolenić govori o leksiku i frazeologiji Kanižličeve *Svete Rožalije*. Poznato je da je Tomo Matić priredio za tisak i djela Antuna Kanižlića. Lj. Kolenić uočava u frazeologiji *Svete Rožalije* dosta frazema iz usmene poezije, suprotne frazemske parove, manje razgovornih frazema. U Kanižličevim molitvenicima razgovornih je frazema još manje. Najčešće imenice koje se javljaju u frazemima *Svete Rožalije* jesu oko i srdce. Tomo je Matić bio ponajprije književni i kulturni povjesničar. Njegov vrijedan i uzoran priređivački rad starih hrvatskih pisaca predmet je stalnoga zanimanja i jezikoslovaca.

Ljiljana Kolenić

HRVATSKO POMORSKO NAZIVLJE

Diana Stolac: Hrvatsko pomorsko nazivlje, ICR, Biblioteka Dometi, Rijeka 1998.

Knjiga riječke autorice Diane Stolac *Hrvatsko pomorsko nazivlje* tiskana je u Rijeci krajem 1998. godine. Govori o razvitku hrvatskoga pomorskoga nazivlja od prvoga našega pomorskoga rječnika pa do posljednjega. Autorica već u prvoj rečenici uvoda kaže kada je tiskan prvi hrvatski pomorski rječnik. Bilo je to 1870. godine, samo sedam godina nakon prvoga talijanskoga pomorskoga rječnika. Autor je toga rječnika Božo Babić, kojemu je i posvećen najveći dio knjige. Dakle, osnovna je zaokupljenost Diane Stolac našim ponajviše starim rječnicima pomorskoga nazivlja. Autorica s pravom upozorava da su se u starim hrvatskim rječnicima i pjesničkim djelima i prije Babićeva rječnika pojavljivale u većoj ili manjoj mjeri riječi što su povezane uz hrvatsko pomorsko nazivlje. Tako i prvi cjeloviti hrvatski tiskani rječnik Fausta Vrančića *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum* (Venecija 1595.) sadrži natuknice vezane uz more i brodove (*broda razbijenje, brodit se, dno od plavi, galija...*), nazive riba (*cipal, dupin, girica...*) i sl. I drugi su stari hrvatski leksikografi bilježili u svoje rječnike natuknice što se odnose na pomorsko nazivlje. Osobito je važno upozoriti na rukopisni rječnik Senjanina Pavla Vitezovića koji sadrži obilje pomorskih termina.

Diana Stolac upozorava da su i pjesnička djela, osobito autora što su vezani uz more, često sadržavala dosta riječi što se odnose na ribe,